

Αγορά και κοινωνία

ΤΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΟΠΟΥΛΟΣ*

Εναλλακτικές μορφές κοινωνικής οργάνωσης. Η «περιεκτική δημοκρατία» και οι πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και οικολογικές πλευρές της.

Το βιβλίο του Τάκη Φωτόπουλου Περιεκτική Δημοκρατία, που κυκλοφόρησε πρώτα στα αγγλικά, χαρακτηρίζεται από αυτό που λείπει από όλα σχεδόν τα ομοειδή βιβλία και άρθρα τα οποία ασχολούνται με την καταγραφή και ανάλυση της παγκόσμιας (κυρίως οικονομικής αλλά όχι μόνο) κρίσης: δηλαδή μία συνολική πρόταση για το ξεπέρασμα της κρίσης, ένα εφικτό, κατά τον συγγραφέα, απελευθερωτικό πρόταγμα για μία αληθινή δημοκρατία, η οποία θα ξεπερνά την πολιτική, κοινωνική, οικονομική και οικολογική κρίση.

Πράγματι, ενώ οι περισσότεροι συγγραφείς και αναλυτές της σημερινής πολυδιάστατης κρίσης μένουν κυρίως στη διάγνωση και τα αίτια αυτής, ο Φωτόπουλος, εκτός του ότι αναλύει την κρίση αυτή και τα αίτιά της μέσα από την ιστορική της κυρίως εξέλιξη όπως αποτυπώθηκε στις διάφορες εκφάνσεις της αγοράς, «τολμά» να προτείνει ένα εναλλακτικό σχέδιο (το οποίο, όπως ο ίδιος λέει, δεν είναι μαγική συνταγή) με βάση αφενός ενός την κλασική αθηναϊκή δημοκρατία, την οποία επεκτείνει και εμπλουτίζει, και αφετέρου τη σύνθεση και υπέρβαση των κορυφαίων κοινωνικών κινημάτων του αιώνα (δημοκρατικού, σοσιαλιστικού, ριζοσπαστικού, οικολογικού αλλά και φεμινιστικού και ελευθεριακού).

Η περιεκτική αυτή δημοκρατία θα βασίζεται, τεχνικά και διαδικαστικά, στον συνομοσπονδιακό κοινοτισμό, ενώ ηθικά και φιλοσοφικά σε έναν νέο «δημοκρατικό ορθολογισμό».

Πρέπει να σημειωθεί ότι τις σκέψεις και τις θέσεις του ο συγγραφέας τις έχει κατά καιρούς παρουσιάσει και αναπτύξει τόσο στο περιοδικό «Δημοκρατία και Φύση» (το οποίο διευθύνει) όσο και στο περιοδικό «Κοινωνία και Φύση» (παλαιότερα).

Βασική αιτία της κρίσης, κατά τον Φωτόπουλο, είναι η φιλελεύθερη οικονομία της αγοράς, η οποία «συστηματοποιήθηκε» ως τέτοια πριν από δύο μόλις αιώνες, όταν άρχισε η διαδικασία αγοραιοποίησης και έφθασε σήμερα στη νεοφιλελεύθερη «διεθνοποιημένη» (όσον αφορά ιδίως την κινητικότητα των κεφαλαίων και των εμπορευμάτων) φάση της, την, κατά τον συγγραφέα, «διεθνοποιημένη», όρο που ο Φωτόπουλος προκρίνει έναντι του ευρύτερα χρησιμοποιούμενου όρου παγκοσμιοποίηση (ο οποίος θα πρέπει, όπως υποστηρίζει, να χαρακτηρίζει την παραγωγή αγαθών). Οι οικονομίες, έτσι, από κοινωνικά ελεγχόμενες, έγιναν σήμερα αυτόνομες αγορές.

Η οικονομία της αγοράς βασιζόμενη στον ατομικισμό και στον ανταγωνισμό οδήγησε σε

υπερσυγκέντρωση και άνιση κατανομή οικονομικής και πολιτικής δύναμης, χωρίς προηγούμενο στην Ιστορία.

Το πρότυπο αυτό και οι οικονομικές νοοτροπίες που παράγει έχει διεισδύσει πλέον και σε χώρες όπως η Ελλάδα, στις οποίες η οικονομία και η κοινωνία βασιζόνταν σε μεγάλο βαθμό σε κοινοτικές αξίες, όπως ο συνεργατισμός, η αλληλοβοήθεια και η αλληλεγγύη.

Κατά τον συγγραφέα όμως και οι αξίες αυτές στις οποίες μπορεί να στηρίζονται σήμερα, σε πολλά κράτη της Δύσης, απόπειρες εγκαθίδρυσης της λεγόμενης κοινωνικής οικονομίας, λίγες ελπίδες έχουν «από μόνες τους» επιβίωσης και ακόμη λιγότερο σύστασης μίας ολοκληρωμένης πρότασης διεξόδου από την κρίση, αφού τελικά απορροφώνται και ενσωματώνονται στην κυρίαρχη οικονομία.

Παρ' όλα αυτά ο Φωτόπουλος θεωρεί ότι «εκ των κάτω» μπορεί να ξεκινήσει η υπέρβαση της οικονομίας της αγοράς αλλά και του κεντρικού σχεδιασμού ικανοποίησης των αναγκών και η μετάβαση σε αυτό που αποκαλεί, εναρμονιζόμενος προς τις απόψεις του M. Bookchin, συνομοσπονδιακή περιεκτική δημοκρατία, ένα νέο είδος δηλαδή πολιτικής οργάνωσης που θα βασιζεται στη γεωγραφικά καθορισμένη κοινότητα. Η περιεκτική δημοκρατία θα εμπεριέχει την πολιτική, την οικονομική, την κοινωνική και την οικολογική δημοκρατία και, τέλος, θα διαμορφώνει μια νέα ιδιότητα του πολίτη ως μέλους μίας πραγματικά ανοικτής κοινωνίας, κοινωνίας δηλαδή αληθινών συνειδητοποιημένων πολιτών.

Στο πλαίσιο αυτό, όπως υποστήριξε πρόσφατα σε συνέδριο του ΤΕΙ Μεσολογγίου με θέμα «Παγκοσμιοποίηση και Κοινωνική Οικονομία», η τελευταία αλλά και γενικότερα η λεγόμενη κοινωνία των πολιτών δεν μπορεί να συστήσει μία επιτυχή αντίσταση στην πρώτη. Ο συγγραφέας, «ιδιαίτερα προσεκτικά», απορρίπτει την κοινωνία των πολιτών στα πλαίσια μιας «ριζοσπαστικής» δημοκρατίας, διότι η προσέγγιση αυτή είναι ανιστορική και αρνητικά ουτοπική.

Ανιστορική, επειδή οι ενώσεις αυτές των πολιτών ευνουχίστηκαν από το κράτος στα πλαίσια των δομικών αλλαγών που οδήγησαν στη διεθνοποιημένη οικονομία της αγοράς και ουτοπική επειδή στο παραπάνω πλαίσιο το οποίο, όπως και το κράτος, θεωρούν δεδομένο οι υποστηρικτές της κοινωνίας των πολιτών (βλέπε και την τελευταία έκθεση του ΟΗΕ για την ανθρώπινη ανάπτυξη), η ενίσχυση και η ενδυνάμωση τέτοιων αυτόνομων θεσμών και ενώσεων είναι δυνατή μόνο στον βαθμό που δεν αντιτίθεται στη λογική και τη δυναμική της οικονομίας της αγοράς.

Από κάπου δεν θα πρέπει όμως να γίνει η αρχή; Η σημερινή κοινωνία των πολιτών, δηλαδή οι ίδιοι οι πολίτες δεν θα είναι αυτοί που θα αποτελέσουν τη βάση των τοπικών και αργότερα συνομοσπονδιοποιημένων κοινοτήτων; Αυτά τα ειδικότερα κινήματα των πολιτών δεν θα αποτελέσουν τα οργανικά «συστημικά» τμήματα ενός γενικότερου κινήματος για ριζική αλλαγή με στόχο την περιεκτική και αυθεντική δημοκρατία; Με την υπάρχουσα αγορά δεν θα πρέπει να αντιπαλέψουν; Επ' αυτού ο συγγραφέας προτείνει τη δημιουργία, σε ένα μεταβατικό στάδιο, τεχνητών αγορών για την ικανοποίηση των πραγματικών αναγκών της κοινότητας της αγοράς (π.χ. συνεταιρισμοί κτλ.).

Μπορεί κάποιος να σταθούν επιφυλακτικά απέναντι στην πρόταση της περιεκτικής δημοκρατίας, επειδή πλέον έχουν κουραστεί να πιστεύουν και έχουν ταυτιστεί με την

«πραγματικότητα», αποδεχόμενοι το τέλος της Ιστορίας. Δεν μπορούν όμως να μείνουν αδιάφοροι στην έξοχη και παραδειγματική ανάλυση του σημερινού συστήματος και των αιτιών της πολυδιάστατης κρίσης του που κάνει ο συγγραφέας, μία ανάλυση που αξίζει πραγματικά να διαβαστεί ευρύτερα, οπωσδήποτε όμως από τους φοιτητές των οικονομικών σχολών.

Το βιβλίο του Φωτόπουλου ενέχει την ουτοπία, αλλά με τη θετική έννοια του όρου. Δεν αναφέρεται σε μία ιδεαλιστικού τύπου ιδεατή κοινωνία, αλλά λαμβάνει σοβαρά υπόψη την πραγματικότητα. Πρόκειται για μία ρεαλιστική ουτοπία. Στο κάτω κάτω, «οι ουτοπίες μπορεί να πέθαναν, η ουτοπία παραμένει».

ΤΟ ΒΗΜΑ (16 Ιανουαρίου 2000)

---

* - Ο κ. Τάκης Νικολόπουλος είναι καθηγητής Ευρωπαϊκού Δικαίου στο ΤΕΙ Μεσολογγίου και επιστημονικός συνεργάτης του Πανεπιστημίου Πατρών.